

yenifikir

ULUSLARARASI HAKEMLİ AKADEMİK FİKİR ARAŞTIRMA DERGİSİ
International Journal of Academic Research and Studies/International Akademisch idee Forschungs Zeitschrift
Since 2009

ISSN:1308-9412

www.yenifikirdergisi.com

Yıl: 2020 Dönem: Bahar-Yaz

Cilt: 12 Sayı: 24

Kuruluş Tarihi: 26 Nisan 2009

Bahar-Yaz ve Güz-Kış dönemi olmak üzere yılda iki defa yayınlanır.

(28 Aralık-28 Temmuz ve 28 Temmuz-28 Aralık)

Year: 2020 Term: Spring-Summer

Volume: 12 Issue: 24

The Date of Foundation: 26 April 2009

As Spring-Summer and Fall-Winter terms,
Publishing twice a year

(28th December-28th July and 28 July-28 December)

Sahibi / Yazı İşleri Müdürü: Gönül ŞAHİN MEZKİT
Owner / Chief Clerk

Genel Yayın Yönetmeni: Mesut MEZKİT
Chief Executive Editor

Teknik Koordinatör: Ahmet Arif ÇOLAKOĞLU
Technical Coordinator

Grafik-Tasarım: Rabia ÇAKI
Graph Design By

Editörler
Editors

Baş Editör: Dr. Süleyman Faruk GÖNCÜOĞLU
Editor in Chief

İkinci Editör: Dr. Mehmet M. Turan
Associate Editor

BASKI / PRESSED BY: Detay Fotokopi Zafer Mahallesi 127 Sokak No:2/B AYDIN Tel.: 0 256 215 37 30

REKLAM VE İLETİŞİM ADRESİ / COMMUNICATION

AYDIN: Ramazanpaşa Mahallesi 23 Sokak No 12 Kat 2 Efeler / Aydın Tel.: 0(256) 214 48 21

İSTANBUL: Otağtepe Caddesi Timuçin Sokak Ekmekçiöğlü Residence No:1D Anadoluhisarı/BEYKOZ/İSTANBUL

www.yenifikirdergisi.com / www.kulturtarihi.org
yenifikirjournal@gmail.com / info@yenifikirdergisi.com

ISSN:1308-9412

SÖKE VE DİDİM YÖRESİNDE KÜLTÜR TURİZMİ

İsa ÇELİK*

Öz

Söke ve Didim yöresi tarımsal açıdan olduğu kadar turizm açısından da önemli ilçelerimizdendir. İlçemizde hemen hemen turizmin her çeşidi mevcuttur. Bölge kültür turizmi açısından ayrı bir öneme sahiptir. Arkeolojik sitler bakımından oldukça zengindir ve antik dönemin en önemli yerleşim birimleri olan Milet, Priene, Didim, Magnesia, Herakleia ve Myus gibi şehirler vardır. Ayrıca yörede glasyal dönem olan Würm'de çok önemli coğrafi değişiklikler olmuş ve bu değişikliklerden yöre kültürü direk etkilenmiştir.

Son 15 yıldan bu yana turizmin yeni formu şüphesiz kültür turizmi ile şekillenmiştir. Kültür turizmi konusundaki bu gelişmeden elbette Anadolu'nun önemli kültürel parçasını oluşturan bu bölge ayrı tutulamaz. Yörenin kültür turizmi, coğrafi perspektifle incelenerek, yöre ve ülkemiz kültür turizmi ile ilgili sonuçlara varılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültür Turizmi, Coğrafya, Ören Yeri

Cultural Tourism in Söke and Didim Region

Abstract

Söke and Didim region are among the important districts in terms of tourism as well as agriculture. Almost all kinds of tourism are available in our district. The region has a special importance in terms of cultural tourism. It is very rich in archaeological sites and there are cities such as Miletus, Priene, Didim, Magnesia, Herakleia and Myus, which are the most important settlements of the ancient period. In addition, there are very important geographical changes in Würm, which is a glacial period in the region and the local culture was directly affected by these changes. The new form of tourism has undoubtedly been shaped by cultural tourism since the last 15 years. Of course, this region, which constitutes an important cultural part of Anatolia, cannot be separated from this development in cultural tourism. The cultural tourism of the region has been examined with a geographical perspective and it has been tried to reach the results regarding the region and our country's cultural tourism.

Keywords: Cultural Tourism, Geography, Ruins

*Dr. Öğretim Üyesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Ortaca Meslek Yüksekokulu, isacelik@mu.edu.tr

1. GİRİŞ

Kültürel miras (Heritage)'ın maddi kültür belgeleri değişen coğrafi şartlardan dolayı tekrar yapılması mümkün olmayan yapılardır. Antik ve tarihi dönemlerden kalma kültürel yapılar, doğal ve beşerî tahribattan dolayı, çok azı günümüze ulaşmıştır. Kültürel mirasın korunması ve kullanılması yönünde günümüz dünyası daha bilinçli toplum yapısına sahiptir. Araştırma bölgesinde bulunan kültürel miras yerel ve milli öneme sahip olduğu kadar aynı zamanda küresel öneme de sahiptir.

Bu alan ülkemizin bir kültür turizmi alanıdır. Yörede Milet, Didim, Priene, Menderes Magnesiası, Myus, Latmos Herakliası gibi önemli kültür zenginliğine sahip antik şehirler bulunmaktadır. Bu antik şehirlerinin birbirlerine yakın olmaları kullanılabilirlik ve zaman kazanımı açısından önemlidir. Didim ve Sökede ülkemizin en çok ziyaretçi alan ilk beş ören yerinden birini oluşturan Milet, Didim, Priene ören yerleri bulunmaktadır. Yörede bulunan camii, kervansaray, manastır, vb. yapıların varlığı, yörede tarihi turizm ve inanç turizminin de varlığını ortaya koymaktadır. Böylece yörede kültür turizminin kapsamına giren birçok kültürel unsur bulunmaktadır.

Son 15 yıldan beri, özellikle Avrupa'da kültür turizmi, II. Önemli turistik faaliyet olarak turizm sektöründe hızla yerini almış ve halen önemi artarak devam etmektedir. Kültür turizminin bu hızlı gelişim sürecinden elbette Anadolu ve Anadolu'nun çok önemli kültürel bölgesi olan Didim ve Söke yöresi ayrı tutulamaz. Bölgede mevcut olan, basit kıyı turizminden farklı olarak kültür turizmi, yörenin en önemli turistik faaliyetlerdir. Kitle turizminde en az olumsuz etkiye sahip olan kültür turizmi geleceğin en önemli turistik faaliyeti olacaktır.

Bu çalışmamızda yörenin kültür turizmi coğrafi perspektifle ortaya konulmaya çalışılacaktır.

2. Araştırma Bölgesinin Coğrafi

Konumu ve Yörede Meydana

Gelen Jeomorfolojik Değişiklik

Yörenin coğrafi sınırları Gümüş Dağı eteğindeki M. Magnesiası haberlerinin önünden (Tekin köy) başlar. Kuzeyde Samsun Dağı, güneyde Menteşe'nin Beşparmak Dağı eski kütlesi ve Akköy Neojen tepeleri arasında denize kadar NE-SW doğrultusunda uzanır, uzunluğu 45 km'yi, aşar. Ova kenarında, düzlük üzerinde ada gibi yükselen tepeler görülür; bunlar gerçekten de ada iken alüvyonların

yayılması ile ova içinde kalmışlardır. Özbaşı Kasabası'nın yaslandığı tepe ve Milet kalıntılarının batısında eski Lade Adası yerinde şimdi 98 m yüksekliğindeki tepe tepe böyledir. Ovanın eğimi çok azdır.

Büyük Menderes gibi nehirleri Herodot "çalışan nehir" olarak tanımlanmıştır. Menderesin yaydığı alüvyonların tarihi devirlerde, özellikle İlkçağda hızlı bir ilerleme kaydederek fazla derin olmayan bir körfezi tamamıyla doldurduğu, bu körfezin kenarındaki bir koyu tıkararak göl haline getirdiği bilinmektedir. Tarihi devrin fecrinde kıyı, belki Magnesia'nın kurulduğu yerin yakınında bulunuyordu. Klasik devir başında ise bu kıyı Priene ve Myus şehirleri önünde yer alıyordu. B. Menderes deltasının foto-jeomorfolojik incelenmesi sonucunda Ege Denizinin büyük bir körfez şeklinde Germencik yakınlarına kadar geldiği saptanmıştır.¹ Şimdiki Bafa Gölünün yerinde "Latmos Körfezi" (Latmikos Kolpos) denilen bir koy bulunuyor ve Latmos Herakliası bu koyun doğu kenarında yer alıyordu. Bir tepenin açık deniz rüzgarlarından korunduğu yerde

ünlülü Milet şehri bulunuyordu. Kıyının batıya doğru yer değiştirilmesiyle Latmos Körfezi göl haline almıştır.² Yöredeki bu hızlı coğrafi değişiklikler son Glacial (Würm) jeolojik zaman sürecinde oluşan B. Menderes grabenin kıyı çizgisi şimdiki konumunun 30-32 km doğusunda yer alan Söke ile Bağarası arasında olduğu belirtilmektedir. Latmos Körfezinin denizle bağlantısı ise M.S. 50-300 yılları arasında kesilmiştir.³

Coğrafi şartlardan dolayı Didim ve Söke yöresi Prehistorik dönemden günümüze kadar çok önemli medeniyetlerin yaşandığı bir mekandır. Yörenin kültür turizmi açısından araştırma alanı olarak seçilmesinin ana sebebi söz konusu coğrafi şartların meydana getirdiği kültürel zenginliktir. Çünkü herhangi bir coğrafi mekânda kültürel dönemlerin yaşanması, medeniyetlerin kurulması, o mekânın coğrafi şartlarına bağlıdır. Yine denilebilir ki bir coğrafi mekânda kültürel dönemlerin tamamen sona ermesi veya başka açıdan devam etmesi yine o mekânın coğrafi şartlarına bağlıdır.

¹ Oğuz Erol, "B. Menderes Deltasının Fotojeomorfolojik İncelemesi" Ege Coğrafya Dergisi. c. 9 1997. S. 40.

² B. Darkot M. Tuncel "Ege Bölgesi Coğrafyası"

İstanbul, Edebiyat Fak. Bas.1995, s. 63.

³ T. Tüerk ü. Altınbaş, "Uydu Verileri ile Büyük Menderes Deltasının Belirlenmesi" Aydın Cumhuriyet Ofset 1989, s. 88.

3. İnceleme Alanının Kültürel

Kaynakları

Anadolu, insanlık tarihi ile birlikte yerleşmeye açılmış, birçok milletin medeniyet kurmasına sahne olmuş, Asya'nın çok müstesna bir yarımadasıdır. Anadolu'nun bu önemini Ramsey Tarihi Coğrafyası'nda şu şekilde açıklanmaktadır. "Asya ile Avrupa arasında bir köprü gibi uzanan Anadolu Yarımadası, tarihin başlangıcından beri Şark ile Garbın harp meydanı olmuştur. Şark Garbı yenmek için giriştiği her teşebbüste sırasıyla Farslar, Araplar, Moğollar ve Türkler hep bu yoldan gelip geçmişlerdir. Onu Şark ruhuyla Garp ruhunun cenk meydanı yapan sebep memleketin kendi tabii vaziyetidir.⁴ Anadolu'nun güneybatısında Ege Bölgesi içerisinde en önemli havzalardan birisi de hiç şüphesiz Büyük Menderes havzasıdır. Didim ve söke yöresi tarihin hiçbir döneminde yerleşme fonksiyonunu yitirmiş bir bölge olmamıştır.

Yörenin neolitikle başlayan yerleşme tarihi Eti (Minos ve Miyken medeniyeti), Karya, Frigya, İon, Lidya, Pers, Büyük İskender dönemi, Roma, Bizans, Beylikler, Osmanlı dönemleri yaşanmış ve Türkiye Cumhuriyeti'yle devam etmektedir. Bizans,

Beylikler ve Osmanlı Devleri döneminde Aşağı B. Menderes yöresi olumsuz coğrafi şartlardan dolayı eski canlılığını nispeten kaybetmiştir. Bataklıkların kurutulması, ulaşım şartlarının iyileştirilmesi ve bölgenin turizme açılması ile son 25-30 yıldan beri yörede sosyo-ekonomik faaliyetler tekrar canlanmıştır.

Kültür turizminin coğrafyası (mekânsal dağılımı) kültürel zenginliğin toplandığı coğrafi lokasyonla bağlantı içindedir. Zengin bölgeler anıtlara, etkileyici inşa edilmiş binalara ve güçlü bir kültür turizmi oluşumuna sahiptir. Kültür turizminde, kültürel zenginliğe sahip anıtlar ve tarihi binalar, bölgelere milletlere ve milletlerarası çekiciliklere sahip olabilirler. Bölgedeki arkeolojik yapıların tamamı milletlerarası çekiciliğe sahip maddi kültür kalıntılarıdır. Tarihi yapılar ise genelde milli çekiciliğe sahip, kısmen de milletlerarası çekiciliğe sahip eserlerdir. Günümüz şehir ve kasabalarındaki tarihi yapılar, dinsel yapılar ve mekânlar, tarihi olay ve mekânlar çok farklı kültürlerin kaynakları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Araştırma alanında 6 adet arkeolojik sit alanı bulunmaktadır. Sit alanları; Magnesia sitesi, Myus sitesi, Priene sitesi, Herkleia

Coğrafyası" M Eğitim Basımevi, 1960, s. 23.

⁴ M. W: Ramsay "Anadolu'nun Tarihi

siti, Milet siti ve Dydima sitidir. Bu sit alanları Kültür Bakanlığı, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından tespit edilmiş alanlardır.

Araştırma bölgesinde Beylikler ve Osmanlı dönemlerinden kalma kervansaray, cami, hamam gibi tarihi yapılar bulunmaktadır.

4. Arkeolojik Kentlerin Kuruluş

Yeri Seçimi

Didim ve söke yöresinde bugün varlığı bilinen 6 adet antik yerleşme bulunmaktadır. Bu antik yerleşmelerin tamamında dikkate değer maddi kültür belgesi bulunmaktadır. Söz konusu, arkeolojik kalıntısı bulunan şehirlerin birçoğu antik dönemde, Helenistik dönemde, Roma ve Bizans dönemlerinde altın çağlarını yaşamışlar ve zamanlarının bilim kültür merkezleri olmuşlardır. Arkeolojik sitlerin zamanla önemlerini kaybederek terk edilmiş olmalarında ve önemli kültürel merkez olmasında, öncelikli neden coğrafi mekân şartlarıdır. Tarihin ve dolayısıyla kültürün varlığının bilinmesi ve etüt edilebilmesi coğrafi şartların bilinmesi ile doğrudan alakalıdır. "Eğer Anadolu tarihini anlamak istiyorsak vakanın cereyan

ettiği yeri bilmemiz lazımdır. Topografya tarihin temelidir. Atika tarihini kitaplardan tetkik ettikten sonra Pentelicus' u tırmanarak bu tarihi yoğuran vadileri, dağları, denizleri önünde serili hiç kimse, topografyanın tarihe en büyük bir destek olduğunu asla inkâr edemez.⁵

Havzadaki şehirlerin sit seçimlerinde etkili olan başlıca faktörler; savunma, ticaret yollarına yakınlık, kaynak sulara yakınlık, ziraat alanlarına yakınlık, taşkınlardan korunma ve salgın hastalık riski taşımayan bölgelerdir.

Prehistorik ve orta çağa kadar şehirlerin korunabilmesi diğer bütün şartlardan önemlidir. Etrafı kalelerle tahkim edilmiş müdafaa kolaylığına sahip pek çok antik yerleşme, su ihtiyacı için büyük emek ve masraf sarf etmek mecburiyetinde kalarak uzak mesafelerden su getirmişler ve defalarca yerle bir edildikleri halde yine aynı mevkide kurulmaları, hep müdafaaya elverişli siteleri ile yakından alakalıdır.⁶ Savunma gereksiniminden dolayı arkeolojik sit alanları çoğunlukla kolay savunulabilecek yamaçlarda kurulmuşlardır. Havzadaki Priene, Heraklia gibi birçok antik yerleşimler

⁵ M. W: Ramsay "Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası" M Eğitim Basımevi, 1960, s. 53.

⁶ Süha Güney "Büyük Menderes Bölgesi" s. 307.

savunması kolay sitlelere kurulmuşlardır. Yamaçlarda kurulan şehirlerde savunma gereksiniminden sonra dikkat çeken ikinci önemli husus ziraata elverişli bir arazi yakınında kurulmuş olmalarıdır. Bu bakımdan çalışma alanında bulunan şehirlerin iktisadi ve kültürel açıdan zamanlarının en iyi şehirleri olmaları, havzadaki tarım alanlarının varlığı ile açıklanabilir. Havza içerisinde ovalarda kurulan şehirler az sayıdadır. Bu şehirler ne kadar düzlüklerde kurulmuş olsalar da şehir surları içinde küçük bir tepe veya tepelere yakın yerlerde kurulmuşlardır. Kıyı şehirleri daha çok deniz aşırı göçlerin sonucudur. Savunma sebebi ile kıyıda bir km. içte kurulan şehirler, iktisadi hayatta deniz ticareti önem kazanınca, liman olarak ikinci ve yeni bir yerleşme kurulmuştur. Havzada Latmos Herakleiası deniz ticaretinden daha fazla yararlanabilecek yeniden kurulan liman şehirlerinden biridir. Bugün Bafra Gölü kenarında bulunan bu şehir, B. Menderes nehrinin Latmos Körfezini doldurması neticesinde liman şehri özelliğini kaybetmiştir.

Topoğrafyaları bakımından iki ayrı kıyı şehri vardır. Birinci tip limn etrafında yelpaze şeklinde gelişmiş olan şehirlerdir.

İkinci tip yarımada, kıyıya birleşmiş ada dil ya da bunun üzerine kurulmuş şehirlerdir. Bunlar tipik deniz aşırı yerleşmelerdir. Yabancı ülkelere göçenler, bu çeşit savunması kolay yerleri seçmişlerdir.⁷ Miletos ikinci tip kıyı yerleşmesidir. Milet liman şehri Ege Denizi çevresindeki tüm liman şehirlerinden daha büyük ve daha güçlü idi. Aşağı B. Menderes Nehrinin eski Latmos Körfezini doldurması sonucunda bugün Milet şehri kıyıda 9 km içeride kalmıştır (Bkz. Şekil 1). Doğal ve beşerî şartlar Milet şehrinin kurulmasına son derece elverişli şartlar arz ederken, daha sonraki dönemlerde yine aynı şartlar, şehrin fonksiyonunu yitirmesine ve tamamen terk edilmesine sebep olmuştur. Ayrıca salgın hastalıklar ve depremler Milet şehrinin terk edilmesinde diğer önemli şartlardır.

Aşağı Büyük Menderes yöresinin Ege Denizine kıyısı olması, kıyı ulaşımına bağlı ticaretin gelişmesi, ülkemizin jeopolitik konumunun Dünyanın çok önemli bir yerinde bulunması gibi faktörlerde havzada ulaşımına bağlı gelişimi arttıran nedenlerin başında gelmektedir.

Arkeolojik sitlelere bağlı eski kültürün ortadan kalkmasının temel sebepleri depremler, sel felaketleri, sıtma ve salgın

⁷ Akarca "Şehir ve Savunması" s.26.

hastalıklardır (malarya). Bu olumsuz faktörlerden en önemlisi depremlerdir. “gerçekten bu bölgede Paleozoik (ve daha eski) Mezozoik, Tersiyer ve Kuaternerin muhtelif devrelerine ait formasyonlar bulunmaktadır. Düz ve alçak alivyal ovalar kuaterner depolarından müteşekkil olduğu halde, bu ovaları çevreleyen yayla ve dağlık sahalar, daha ziyade Paleozoik ve Tersiyerin muhtelif devirlerine ait formasyonlar temsil edilir.⁸ Havzada her jeolojik döneme ait formasyon bulunmakta olup havza 3. Jeolojik dönemde (tersiyer) Menderes masifinin parçalanmış parçalanması neticesinde oluşmuştur. İşte bu sebepten dolayı faylarla parçalanmış olan çalışma alanı 1. Dereceden deprem bölgesidir. Zaman zaman çok şiddetli depremlerle antik şehirlerin çok önemli hasar gördüğü, bölge ile ilgili kitaplarda sık sık dile getirilmektedir. Günümüzde teknoloji altın çağını yaşıyor olmasına rağmen, yöredeki yerleşmelerin en büyük doğal felaketleri olarak yine deprem gösterilmektedir. Bu bakımdan depremlerin eski ve orta çağ dönemlerinde yerleşmeyi ve dolayısı ile kültürü olumsuz yönde etkilemekte çok daha etkili olduğu düşünülebilir.

Çalışma alanında farklı kültür dönemlerinin yaşanmasında ve kültürlerin ortadan kalkmasında doğal faktörler yanında beşerî faktörlerin de etkisi büyüktür. Bunlardan ilki Anadolu'nun ve dolayısıyla Menderes havzasının stratejik konumundan kaynaklanan doğulu ve batılı toplumlar arasında adeta nöbetleşe yerleşilen bir mekân durumunda olmasıdır.⁹ Avrupa'dan ve Asya'nın orta ve güney batı kesimlerinde meydana gelen göçlerden hemen hemen ilk etkilenen yer Anadolu olmuştur. M.Ö. 1200'lerde Yunan yarımadasındaki Dom istilasından etkilenerek, Trakya'dan boğazlar yoluyla gelen Lidyalılar, Frigler ve adalar yoluyla güneybatıdan gelen Karyalılardan oluşmakta idi. Tarihte bu olaya Anadolu'ya deniz kavimlerinin göçü ismi verilir. Yine Doğudan ve Güneyden gelen Persler, Araplar, Moğollar ve Türkler Anadolu da ve çalışma sahamız olan Aşağı Büyük Menderes Yöresinde, kültür değişimlerine ve kültürün ortadan kalkmasına etki yapan beşerî etmenlerdir. Bölgedeki çok önemli savaş alanının varlığı (Lade savaş alanı) da kültürel değişimin işaretleridir.

Kültürlerinin terk edilmesinde etkili olan diğer önemli husus, Yöredeki antik

⁸ Süha Güney “Büyük Menderes Bölgesi” s.9

⁹ M. W: Ramsay “Anadolu'nun Tarihi

Coğrafyası” M Eğitim Basımevi, 1960, s. 22.

yerleşimlerin önemli kara ve deniz ticaret yolları kenarında kurulmuş olmalıdır. Eski ve orta çağda yol kenarında kurulan şehirler her türlü istilaya maruz kalmaları bakımından, buralar güvenlik açısından riskli yerlerdir. Bundan dolayıdır ki antik şehirlerin etrafı kalelerle çevrilmiştir.

Görülüyor ki bir mekânda kültürlerin kurulması (kuruluş yeri seçimleri) ve yine kültürlerin o mekânı terk etmesi (kültür mekân ilişkisi) doğal ve beşerî coğrafi şartlara bağlıdır.

5. Başlıca Antik Liman Şehirleri

Didim ve Söke yöresinde bulunan antik yerleşmelerin (Milet Didim Priene M.Magnesiası Herakleia Myus) tamamı liman ve kıyı şehri özelliğine sahiptirler. Priene ve M.Magnesiası'nın ilk kuruluş alanları, deniz kıyısında veya deniz kıyısına çok yakın bir bölgede olduğu bilinmektedir. Fakat bu şehirlerin ilk kuruluş yerlerine ait maddi kültür belgesine rastlanamamıştı. Denizcilik havzada bulunan antik yerleşme stiline belirlenmesinde hayati öneme sahiptir. Deniz ulaşımı insanlık tarihi kadar eskilere gidebilmektedir. M.Ö. 3000 yıllarında Mezopotomya'lular ve Mısırlılar, M.Ö. 2000 yıllarında Giritliler, yine M.Ö. 2000 yıllarında Akalar, M.Ö. 1200 yıllarında

Fenikeliler, M.Ö. 7. yy'da Yunanlılar ve daha sonra Romalılar Ege ve Akdeniz ticaretine ellerinde bulunuyorlardı. Ege kıyılarında Miken ve Minos uygarlıklarıyla, Yunanlılar, Romalılar ve Osmanlılar etkin denizciler olarak bilinirler. Ege kıyılarında İonia'daki kentler içinde Milet Homeros'un dediği tek kent olma özelliğine sahipti. Miletoslular denizler üzerinde rakip tanımadılar. M.Ö. 8. Yy'la kadar erken bir dönemde, özellikle 7. Yüzyılda Hellespontos Çanakkale Boğazı) Propontis (Marmara Denizi) ve Euxenios (Karadeniz) kıyılarında birçok koloni kurdular. Miletos kolonilerinin toplam sayısı 90'ı buluyordu.¹⁰ Maddi alandaki refaha bilim alanındaki parlak başarılar eşlik ediyordu. Miletos gerçi bu konuda eşsiz olmakla beraber diğer şehirlere önderlik ettiği tartışmasız kabul edilebilir.

6. Tarihi Yapılar

Didim ve Söke yöresi arkeolojik yapılar açısından zengin olduğu gibi tarihi yapılar açısından zengin değildir. Yörenin tarihi yapılar açısından zengin olmamasının temel sebebi yörenin olumsuz coğrafi şartlar içermesidir. Büyük Menderes nehrinin kıyı çizgisini batıya doğru uzaklaştırması sonucunda taşkın ve seller

¹⁰ Gorge e. Bean "Eski Çağlarda Ege" İstanbul,

Arion Yayınevi, 1995. S.211.

meydana gelmiştir. Bu taşkınlar bataklıkların ve salgın hastalıkların artmasına neden olmuştur. Ayrıca yörede deniz ve kara ulaşım şartları zorlaşmıştır. Bütün bu coğrafi faktörlerden dolayı yörede ancak son 25-30 yıldan beri yerleşme canlılığı sağlanabilmiştir.

Yörede tarihi şehir olarak ele alabileceğimiz tek yerleşme Söke'dir. Söke'yi Aydınolu Mehmet Bey'in komutanlarından Süleyman Şah Bey kurmuştur. Beylikler döneminde Söke sadece Balat'ın sıtmalı havasından kaçan devlet görevlilerinin bir yeridir. Osmanlı zamanında idari merkez olmuş ve bu görevliler şehrin ilk kuruluş nüvesini oluşturan konak mahallesinde otururlardı.¹¹

Söke Osmanlı döneminde orta büyüklükte bir kasabadır. Hacı Ziya Bey Camii, İlyas Bey Camii, Çarşı Hamamı, Hacı Halil Paşa Kütüphanesi, Kemal Paşa Mahallesinde bulunan eski Söke evleri (Kurtuluş savaşından önce burada Yunanlılar oturdu.), eski Söke evlerinin bulunduğu Kemal Paşa Mahallesinde ayrıca bir cami ve ilkokul bulunmaktadır. Yukarıda bahsi geçen tarihi eserlerin tamamı Osmanlı döneminden kalmış eserlerdir. Bu tarihi eserler şehrin tarihi

dokusunun korunması bakımından son derece önemli yapılardır.

Yörede Söke dışında bulunan tarihi yapıların en önemlisi Milet Antik Kentinde Bulunan İlyas Bey Camii ve külliyesidir. Milet'in en seçkin mimariye sahip binalarından olan İlyas Bey Camii 1404 yılında inşa edilmiştir. Camii çok iyi durumda ve iyi bir taş işçiliğini yansıtmakta olup sanat tarihi açısından da önemli bir yere sahiptir. Camii kare planlı, 18 m genişliğinde tek kubbeli ve tek minarelidir. Minaresi 1955 yılında yıkılmıştır. Cami günümüzde ibadete kapalı olup oldukça bakımsız durumdadır. Böyle bir eserin yok olmaya terk edilmiş olması turizm (Kültür ve İnanç Turizmi) açısından büyük bir kayıptır. Caminin vakit kaybetmeden restore edilerek ibadete ve turizme açılması gerekmektedir. Caminin Milet harabeleri içinde restore edilerek ibadete açılması, ören yerine kültür çeşitliliği açısından ayrı bir önem kazanacaktır.

Milet ören yerinde diğer Türk dönemi eserleri Milet kervansarayı hanikah (misafirhane), Türk Hamamı ile birlikte kervansaray farklı kültür mirası olarak turistik alana önemli bir katkıda bulunmaktadır.

¹¹ Yaşar Çağbayır Söke'' İzmir, Ayna Matb. S.30

7. Tarihi Olaylar ve Mekânlar

Yörede mekânın coğrafi şartlarına bağlı olarak birçok tarihi olay meydana gelmiştir. Anadolu'nun coğrafi konumuna paralel olarak bölgenin Ege Denizine komşu olması, mümbit bir araziye sahip olması gibi birçok coğrafi avantajlar, bölgenin tarihi dönemlerde sık el değiştirmesine ve böylece farklı kültürlerin bölgeye hâkim olmasına sebep olmuştur. Bu kültürel değişimlerde tarihi olaylar en etkin faktör olarak değerlendirilir. Lade Savaş alanı yörede en önemli tarihi mekândır. Bu önemli tarihi olay "savaş alanı turizmi" konusu içerisinde ele alınmıştır.

8. Savaş Alanının Bulunduğu Yer

Savaş alanı, Aydın'ın Didim ilçesinin Balat köyü sınırları içinde, Milet antik şehri yakınında bulunan eski Lade Adasıdır.

Tepenin yüksekliği 60 m'dir. Son yıllarda tepeden yol yapımı için malzeme alımı olmuş ve tepe oldukça silikleşmiştir. Savaş yeri turizmi için bu mekâna ihtiyaç vardır. Bunun için mutlaka Lade Adası koruma altına alınmalıdır.

Lade savaşı hem denizde hem de karada yapıldığı için "savaş alanı" sadece Lade Adası etrafı değil, bugünkü Milet harabelerinin bulunduğu alanı da kapsamaktadır. Lade savaş alanı, savaş

yerinin coğrafyasının değişmesi ile ayrı bir çekiciliğe sahiptir.

9. Lade Savaşı

Turizm kavramı içerisinde ele alınan yeni konulardan biri de "savaş alanı turizmi"dir. Savaş alanlarının turizmde çekicilik unsuru oluşturması savaşta meydana gelen olaylarla ilgilidir. Savaş alanı turizmine konu olan olaylar, tarihin seyrini değiştiren, temel kültürel değişimlere sebep olan olaylardır. Lade savaşında bu olaylardan birini oluşturmaktadır.

Lade savaşı M.Ö. 494 tarihinde Perslerle Milet (İyonyalılar) arasında yapılmıştır. İran (Pers) hükümdarı Doryüs'ün Akdeniz'e gönderdiği istila ordusu, yakan yıkan bir hızla etrafı kasıp kavuruyordu. Bunun üzerine Milet Yunanistan'dan aldığı ilhamla ayaklandı. İleri gelenlerden Aristogoros, Perslere karşı propaganda yapıyordu. Priene'de İyonya şehirlerinin katıldığı bir meclis kuruldu. Ya memleketi perslere bırakıp gitme veya sonuna kadar savaş yapmak, esası üzerine uzun konuşmalar oldu. Neticede ikinci fikir üstün geldi. Miletlerin Sart üzerine yani İranlıların Anadolu'daki merkezleri üzerine yürüdüler. Burayı yağma ettiler ve yaktılar. İran hükümdarı Doryüs bunu haber alınca

Milete karşı dehşetli bir hazırlık yaptı. Daha sonra savaşta meydana gelen olaylar, Herodot Tarihinde ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır.

Lade Savaş alanı, geçmişteki tarihi olaylar ve arkeolojik kalıntılar açısından zengin olması yanında alanın jeomorfolojisinin zamanla Büyük Menderes nehri tarafından değiştirilmiş olması, savaş alanı turizmi açısından alana ayrı bir cazibe unsuru katmaktadır. Bir zamanlar yüzlerce geminin katılması ile, yıllarca süren bir savaşın yapıldığı alanın önceden bir ada, ama şu anda kilometrelerce deniz kıyısından içerde kalmış bir kara parçasıdır. Bütün bunlardan dolayı savaş alanı turizmi kapsamında değerlendirilen eski Lade Adası, kültür turizmi içerisinde tarihi, coğrafi ve arkeolojik açıdan turizme son derece elverişli bir mekândır. Eski Lade Adası ve yakın çevresi savaş alanı, turizmine açılmalıdır. Bu isimle bölgenin tanıtılması durumunda Lade Adası ve çevresi özellikle yabancı turistler açısından ilgi ile karışlanacaktır.

10. Söke ve Didim Yöresinde Kültür

Turizminin Gelişimi

Havzada kültür turizminin gelişimini ortaya koymada en önemli kaynak ören yeri ve müze ziyaretçi istatistikleridir. Aşağı

Büyük Menderes yöresinde kültür turizmi, bölgedeki antik kentlere yapılan ziyaretlerle başlamıştır. Havzada günümüzde ziyarete açılmış 5 antik şehir ve 1 arkeoloji müzesi bulunmaktadır. Bunlar Didim, Milet, Priene, Herakleia ve Menderes Magnesiası'dır.

Türkiye genelinde en fazla ziyaretçi alan ilk beş ören yerinden biri Aşağı büyük Menderes Yöresinde bulunmaktadır. Bu ören yeri Aydın Milet ören yeridir. Aydın Milet ören yeri, birbirlerine yakın olması dolayısıyla Didim, Milet ve Priene ören yerlerinden oluşan bir bütün olarak ele alınmıştır. Yörede dünyanın en büyük ve en canlı tapınaklarından antik çağın kahnet merkezi Didyma Apollon Tapınağı bulunmaktadır. Tapınak iyi korunmuş anıtsal cazibesi oldukça yüksek bir yapıdır. Didyma Apollon Tapınağı ortalama yıllık 200-220 bin ziyaretçi sayısı ile en fazla ziyaret edilen ören yerini oluşturulmaktadır. Hakikaten tapınağın, canlı mimari yapısı ve kütleli durumu ziyaret edenleri hayran bırakmaktadır.

Yörede bulunan Milet antik şehri; Ege Denizi'nin hükümdarı bilim ve felsefenin doğuş yeri olmuş, büyük bir tarihi geçmişe sahip olmasına rağmen bugün arkeolojik kalıntı açısından, olması gerekenden çok az kalıntıya sahiptir. Bunun sebebi bölgenin

coğrafyasının değişmesiyle açıklanmaktadır. Birçok arkeolojik yapı alüvyonlarla örtülmüştür.

Antik dönemde Milet liman şehrinin hemen önünde bulunan Lade Adası bugün çorak bir tepe görünümündedir. M.Ö. 494 yılında Persler'le Miletliiler arasında yapılan ve 6 yıl gibi çok uzun bir zaman süren Lade Savaşı "savaş yeri turizmi" olarak turizme açılması ören yerine ayrı bir turistik canlılık getirecektir. Tarih ve coğrafyanın bulunduğu ve önemli olayların cereyan ettiği mekânlar turizm açısından cazibe merkezleridir. Yörede diğer bir ören yeri Priene ören yeridir. Samsun Dağı eteğinde Büyük Menderes havzasına yakın bir yükseklikte kurulmuş, canlı kalıntılara sahip bir ören yeridir.

Yöre tüm turizm faaliyetleri açısından düşünüldüğünde çok önemli bir turizm cennetidir. Milet, Didim, Priene, Mendere Magnesiası, Myus, Latmos Herakleia'sı gibi birbirine oldukça yakın antik kentlerin varlığı ören turizmi açısından ne kadar zengin olduğunu göstermektedir. Söke İlyas Ağa Camii ve Milet harabeleri içinde bulunan beylikler dönemine ait, İlyas Bey Camii tarihi turizm, Milet antik kentinin erken Hristiyanlık için önemli olması ve Bafa Gölü kenarında bulunan manastırlar, Latmos dağında bulunan tek kişilik ibadet

haneler Hristiyanlığa yönelik inanç turizmi açısından yörenin önemli zenginliklerindedir. Menderes vadisi, Bafa Gölü ve Beşparmak Dağı Eko Turizmi açısından yörenin önemli zenginliklerindedir. Eski Lade Adası'nın savaş alanı turizmine açılması ve var olan kıyı turizmiyle yöre adeta bir turizm cenneti halindedir. Yörede öncelikle kültür turizmi yanında diğer turizmle ilgili avantajlar hesaba katılarak gerekli tanıtım yapıldığı takdirde turizmde sürdürülebilirlik ilkelerine uygun koruma tedbiriyle yörenin turizm için kullanılabilirliği hayli arttırılabilecektir.

Yöresinin yüksek kültürel turizm potansiyeline rağmen istatistiki veriler yörede daha ziyade kıyı turizminin hâkim olduğunu göstermektedir. Yörede bulunan ören yerlerine giden turistlerin aylara göre dağılımına baktığımızda, genel olarak ören yerlerinin yaz turizminden etkilendikleri açıkça izlenebilmektedir. Yaz turizmi etkisi en fazla Didim ören yeri üzerinde gözlenmektedir. Milet ve Priene ören yerinin bahar aylarındaki yüksek turist sayıları, kültür turizmi verilerine nispeten uygunluk göstermektedir. Ülkemize gelen turistlerin geliş nedenlerine göre yapılan istatistiklerde turistlerin ancak %9'u ile %13'ü kadarı kültürel amaçla geldikleri

anlaşılmaktadır.

11. SONUÇ, SORUNLAR ve ÖNERİLER

Didim ve Söke yöresi coğrafi konum bakımından Anadolu'nun önemli bir yerinde bulunmaktadır. Anadolu'nun dünya üzerindeki coğrafi konumunun önemi düşünüldüğünde araştırma bölgesinin kültürel şartları Anadolu ve yakın çevresi için genel sonuçlara varılması için ideal bir mekân oluşturmaktadır.

1. Didim ve Söke yöresi kültürel miras açısından sanılan çok daha zengin olduğu ortaya konulmuştur.
2. Didim ve Söke Yöresi ile ilgili istatistiki verilerden anlaşıldığına göre daha çok kıyı turizmine önem verilmektedir. Aslında bu yöre ülkemizin çok önemli bir kültür turizmi alanıdır. Bu bakımdan yörenin mutlaka kültür turizmi açısından tanıtımı ön planda tutulmalıdır. Kültür turizmi, yöre turizminde önemli bir denge unsuru oluşturarak turistik faaliyetin yılın bütün aylarında canlı tutulmasını da sağlanabilir.
3. Milet antik kenti içinde bulunan İlyas Bey Camii restore edilerek en kısa zamanda ibadete açılmalıdır.

Beylikler döneminin en önemli taş işçiliğine sahip bu tarihi camii, yöre kültür turizmine ayrı bir farklılık kazandıracaktır.

4. Milet antik yerleşmesi yakınlarında bulunan Lade Adası ve yakın çevresi "savaş yeri turizmi" 'ne açılmalıdır. Savaş alanı coğrafi değişikliklerle birlikte iyi tanıtıldığı takdirde yöre turizmine ayrı bir zenginlik katacak ve en azından konu ile ilgili olanların mutlaka dikkatlerini çekecektir.
5. Bu çalışmada bölgenin kültür turizmi ile ilgili karşılaşılan eksiklikleri ülkemiz genelinde de söz konusudur. Bu bakımdan yapılan anket ve mülakat çalışmalarının ışığında, bölge model kabul edilerek, ülkemiz kültür turizmi ile ilgili sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.
6. Kültür turizminin ülkemizde oldukça fazla sorunlara sahip olduğu anlaşılmaktadır. Belki de sorunların en önemlisi, kültür turizminin daha henüz ülkemizin turizm gündemine tam olarak girmemiş olmasıdır. Yaptığımız araştırmada bazı seyahat acentesi işletmecileri, henüz "kültür turizmi" ibaresini duymadıklarını bizlere ifade etmiş olmaları, her şeyden önce kültür turizmi alanında

- teorik bilgi eksikliğini varlığını ortaya koymaktadır. Bu bakımdan kültür turizmi, turizm ile ilgili eğitim yapan orta ve yükseköğrenim kurumlarında, ciddi bir ders olarak yerini almalıdır.
7. Kültür turizmi ile ilgili eğitim eksikliğine paralel olarak, belki de daha önemlisi bu konu ile ilgili kaynak eksikliğidir. Hem akademik alanında hem de tanıtım ve ders kitabı alanında kültür turizmi ile ilgili Türkçe çalışma yok denecek kadar azdır. Örneğin akademik alanda Yüksek Öğretim Kurulu tez sorgu sonucuna göre kültür turizmi alanında ülkemizde yapılmış ne bir yüksek lisans ne de bir doktora çalışması mevcuttur. Kültür turizminin turizm gündemine sağlıklı bir şekilde girebilmesi, bu konuda yapılacak akademik çalışmalara bağlıdır. Çalışmamız esnasında görüştüğümüz birçok rehber ve seyahat acentesi yetkilileri, kültür turizmi alanındaki bilgi yetersizliğini birçok defa bizlere ifade etmişlerdir. Kültür turizmi alanında bilgi yetersizliğine paralel olarak, bu konu ile ilgili turizm sektörü bazında çalışmalar oldukça yetersizdir.
8. Kültür turizminin en önemli sorunlarından biri de yetersiz tanıtımdır. İlgi uyandırma işi olan tanıtım günümüzde her sektör için çok önemli bir unsur haline gelmiştir. Tanıtım ve iletişimin teknolojik açıdan çığ gibi büyüdüğü günümüzde birçok yolla yapılabilmektedir. Kültür turizmi açısından he ne kadar broşürle tanıtım daha kalıcı gibi gözükse de asıl etkili tanıtımın; medya (görsel ve yazılı) ve uluslararası fuarlarda yapılacak tanıtımlar olduğu göz ardı edilmemelidir. Ayrıca internet yoluyla da tanıtım etkili ve süratli olup toplumların eğitim seviyesi yüksek olan bir kesime hitap eden bir tanıtımdır.
9. Ülkemizde kültürünün dış dünyaya tanıtılmasında “kültür turizmi” ibaresinin kullanılması daha etkili olacaktır. Çünkü kültür turizmi günümüzde dünyada, adından çok fazla bahsedilen bir turizm faaliyeti ve yeni bir oluşumdur. Ülkemiz kültürünü tarihimizle harmanlayarak tanıtmalıyız. Tanıtım ülkemiz insanının temel değer yargılar ön planda tutulmalıdır. Komplekslerden kesinlikle uzak durulmalıdır. Aslında

turistler farklı bir ülkeye gittiklerinde farklı bir kültür ve hayat tarzı ile karşılaşmak istiyorlar. Bu bakımdan komplekslerden uzak, ülke insanının kültürünü oluşturan temel değer yargıları tanıtımlarda dikkate alınır, turistler için hem daha ilgi çekici hem de daha etkileyici olacaktır. Aslında turistlerin geliş gayesi çok önemlidir. Eğer biz Anadolu'ya gelen turistlerin geliş gayelerini, yapılan tanıtımla daha çok kültür turizmi alanına çekebilirsek her açıdan turistlerin kalitesi daha yüksek olacaktır. Kültür seviyesi yüksek turistlerin ülkemize gelmesi, ülkemizin daha iyi tanıtılması anlamına gelir. Unutulmamalıdır ki kültürel mirasımızın dünyaya en iyi tanıtım yolu kültür turizmidir.

10. Ülkemizin tarihi gelmişindeki hükümlerlik sahasının genişliğinden ve tarihi misyonundan kaynaklanan, özellikle Avrupa ülkelerindeki yanlış imajını en etkili bir şekilde kültür turizmi ile silebiliriz. Ayrıca ülkemizin gündemine yansıyan bazı olumsuz unsurlarla kaybettiğimiz güveni yine kültür turizmi ile kazanabiliriz.
11. Kültür turizmi konusunda,

üniversiteler, kültür ve turizm bakanlıkları, seyahat acentaları, rehberler ve otel işletmecilerinin de katılımıyla genel bir kültür turizmi politikası belirlenmeli ve bu devlet politikası olarak uygulanmalıdır.

12. Ülkemiz turizminde yaz aylarında kıyı turizmine bağlı olarak aşırı bir yoğunluk yaşanmaktadır. Ülkemiz şartlarında kültür turizmi yılın hemen 12 ayında da yapılabilir. Yılın tüm aylarında turizm faaliyetinin devam etmesi için kış ve bahar aylarında kültür turizmi daha çok teşvik edilmelidir.
13. Örenleri ve müze giriş ücretlerinin yüksek olması ören yerlerinde kazı ve temizlik işlerinin yetersiz olması, aşırı rekabet yüzünden turistlerin kalitesinin düşmesi, turizmde kalifiye eleman yetersizliği, turist rehberlerinin istenilen düzeyde olmamaları ve kaçak rehber çalıştırılması, ülkemizde kültür turizminin en önemli sorunlarından biridir. Ayrıca turizm sektöründe çok önemli bir unsur oluşturan rehberlik mesleği, üniversitelerimizde lisans düzeyinde eğitim görülecek şekilde düzenlenmiş olması takdirle karşılanacak bir durumdur.